

DIŞGÖÇ YAZININDA KİMLİK ARAYIŞININ İZLERİ

Hikmet ASUTAY*
Oktay ATİK**

ÖZET

Bu çalışmada Almanya'ya işçi alımı ile yerleşen Türklerin Almanya'ya ilk gidişlerinden, seksenli yıllardaki sosyo-ekonomik durumdan, birinci ve ikinci kuşağın yaşadıkları çeşitli uyum sorunlarından ve bunlara sebep olan etkenlerden bahsedilmiştir. Çalışmada seksenli yıllarda ortaya çıkan ya da ikinci kuşak olarak adlandırılan kuşağın yazdığı eserlerdeki kimlik arayışını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Seksenli yıllarda küçük yaşlarda Almanya'ya gelmiş ya da orada doğmuş olanların oluşturduğu ikinci kuşağın içinde bulunduğu bu kimlik arayışını örneklendirmek amacıyla Alev Tekinay'ın "Dazwischen" ve İsmet Elçi'nin "Sinan ohne Land oder Memo, mein Vater" eserleri seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dışgöç yazını, dışgöç yazınında seksenli yıllar, ikinci kuşak, benlik arayışı.

THE INFLUENCES OF THE IDENTITYSEARCH ON IMMIGRATION LITERATUR

ABSTRACT

In this article, it is referred to the first departure of Turks through labor agreement in Germany, socio-economic situation in the eighties, integration problems that the first and second generation encountered and the factors which cause this situation. It is aimed in the article to reveal identity seek in Works written by second generation. Alev Tekinay's work "Dazwischen" and İsmet Elçi's work "Sinan ohne Land oder Memo, mein Vater" have been chosen to illustrate the

---

* Doç. Dr. Hikmet ASUTAY; Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitim Bölümü Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Edirne;
hikmetasutay@yahoo.de

** Trakya Üniversitesi SBE Yabancı Diller Eğitimi A.D. Alman Dili Eğitimi
B.D.Yüksek Lisans Programı Öğrencisi

identity seek of the second generation, which is generated by people coming to Germany in a young age or coming to earth there.

Key Words: *Guest worker literature, the eighties in guest worker literature, the second generation, identity seek.*

1. GİRİŞ

1.1. Almanya'ya İlk Umut Yolculuğu

Sanayileşmenin oldukça hızlı bir biçimde ilerlemesi İkinci Dünya Savaşı'ndan yaklaşık 10 yıl sonra Almanya'da işçi gücünde büyük bir işgücü açığına neden olmuştu. Kendi iş gücünü karşılayamaz duruma gelen Almanya diğer ülkelerden işçi ithal etmeye başladı. 1955 yılında İtalya'dan, 1960 yılında İspanya'dan ve 1961 yılında Türkiye'den işçiler alındı (bkz. Ercan 2001: 7). "30 Ekim 1961'de imzalanan Ankara Sözleşmesi ile Türkiye'den" (Kuruyazıcı 2001: 3) çok sayıda insan hiç bilmedikleri bambaşka bir dünyaya doğru umut yolculuğuna çıktılar. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan çok sayıda insan ailelerini arkalarında bırakarak çıktılar umut yolculuğuna. Bu yolculukta hepsinin yegâne gayesi daha iyi bir hayat kurabilmek için birkaç yıl Almanya'da kalıp yeterli miktarda para biriktirmiş olarak Türkiye'ye dönmektir (bkz. Ateş 2009: 22).

Ekonomik nedenlerden ötürü Almanya'ya gelen bu insanların çoğu işsiz ve eğitim düzeyi düşük kişilerden oluşuyordu. Belki de içlerinde ilk kez bir şehrin nasıl olduğuna tanıklık edecekler bile vardı. Durumun böyle olması hiç bilmedikleri bir ülkede ve kültürde yaşamak zorunda olan göçmenlerin sorunlarının da büyük olmasına yol açacaktı (bk. Zengin 2000: 103).

Sonuç olarak ekonomik nedenlerle de olsa yaşanan gerçeklik göç idi. İnsanların buldukları yerleşik düzenden başka bir yerleşik düzene geçmeleri demek olan bu olguyla yeni yaşam alanı arayışları, bulunulan yerlerin olanaklarının yetmemesi gibi etkilerin neden olarak sıralandığı göç

---

¹Göç için genel olarak şu tanım esas alınabilir: "Göç, genel bir anlatımla kişilerin yaşamlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen ya da geçici bir süre için kent kasaba köy ya da büyükşehir gibi bir yerleşim biriminden bir başka birime yerleşmek amacıyla yapılan coğrafi yer değiştirme olayıdır. Kısaca göç kavramı birçok faktöre bağlı ve farklı nedenlerle insanların oturduğu bir yeri, kesin bir şekilde ya da geçici sürelerle terk etme olgusunu açıklamaktadır"(Tuncay,2010).

olgusu, Almanya bağlamında parasal nedenlerden oluşmaktaydı. Bu sürecin farklılığı, göçün ilk başlarında göç değil geçici olarak bakılması ve sonradan bu sürecin gerçek bir göç olgusuna dönüşmesiydi.

1.2. Almanya’da Yeni Bir Hayat ve Beraberinde Gelen Sorunlar

Neşeyle ve merakla karşılanmıştı bu misafirler ancak zaman içinde Almanlar kendi kültürlerinden farklı bir kültürden gelen bu insanların toplumsal-kültürel açıdan Alman toplumundan daha geri bir seviyede olduklarına inanıyorlardı. Gelenlerin çoğunun kırsal kesimden olması ve eğitim seviyesindeki düşüklük bu ilk karşılaşmadaki kültür şokunun birer faktörüydü. Yeterli miktarda para biriktirip anavatana, eşlerinin ve çocuklarının yanına, dönmek fikri onları Alman toplumundan ayrı tutan diğer bir faktördü (bk. Kuruyazıcı 2001: 4-5). Sorunun başlangıç noktası burasıydı aslında. Kendilerini soyutlamaları onları hep “öteki” yapmıştı.

Yetmişli yıllara gelindiğinde çeşitli gelişmeler de yaşanmaktaydı. 1973’te işçi alımları durdurulmuş, ancak yapılan yeni düzenlemelerle misafir işçilere eşlerini ve çocuklarını da yanlarına alma hakkı tanınmıştı. İşte bu tarih, bundan sonrası için bir kırılma noktası oldu. Geçici olarak Almanya’ya gelen işçiler bu vesileyle artık kendi hayatlarını Almanya’ya taşımaya başladılar. Bu durum her ne kadar olumlu bir gelişme gibi gözükse de ardında barındırdığı olumsuz taraflar da vardı. Baba çalışırken anne dil bilmediği için sadece evde oturarak ve ev işleriyle uğraşarak zamanını harcamakta ve dış dünyadan soyutlanmış bir yaşam sürmekteydi (bk. Özyer 2001: 84). Çocuklar ise evde geleneksel yaşamını sürdürürken sokakta ve okulda modern Alman toplumuna ayak uydurmak zorundaydılar. Öyle ki içlerinden bazıları Türkçe isimlerini Alman alfabesinin tınısına göre yazmaktaydı (bk. Ackermann 1984: 25). İlk kuşak genellikle böyle bir bocalamanın içindeydi diyebiliriz. Ancak bu bocalamaya sebep olan sadece Türklerin içinde bulunduğu kültür şoku değildi. Almanların Türkleri kabullenmemeleri, nasılsa bir gün geri dönecekler gözüyle bakmaları, Almanları da Türklerden uzak tutan faktörlerdendi. Bir ders kitabı yazarı olan Sabri Çakır Almanya’da yayımlanan “Die Gaste” adlı dergide kaleme aldığı bir yazısında bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Her şey gün gibi ortada. Almanlar göçmen işçileri hiçbir zaman kendileri kadar insan görmediler. Kendilerine layık gördükleri hayat kalitesini onlara layık görmediler. Göçmenler onlar için sadece kendilerine hizmet eden, “Yap!” deyince yapan, “Tut!” deyince tutan, “At!” deyince atan, “Al!” deyince alan, dış görünüş olarak da kendilerini andıran tuhaf yaratıklardı. Bir gün burada işlerinin bittiği, kendilerine ihtiyaç kalmadığı düşünüldüğünde de kendilerine git denilince gitmeleri gereken canlılardı” (Çakır 2008: 10).

80’li yıllara gelindiğinde ise artık bu bocalamadan kaynaklanan toplumsal kaynaşma sorunu bir ölçüde aşılmış ancak farklı bir boyut alarak devam etmiştir. İlk kuşağın çocukları artık Alman sistemine uyum sağlamış sayılırlardı. Bunu N.Tapan şöyle açıklamaktadır:

“80’li yılların ortalarına gelindiğinde Federal Almanya’da okula giden Türk çocukları gittikçe artan oranlarla Almanya’da doğmuş ya da Almanya’ya çok küçük yaşlarda gelmiş, öğrenimlerinin tamamını ya da bir bölümünü burada görmüş çocuklardır. Bu çocukların Alman eğitim sistemindeki durumları da farklılaşmıştı artık. Almanca’yı gündelik iletişim dili olarak rahatça kullanabilmekte hatta kimi durumlarda anadillerine tercih etmektedirler. Almanca artık onlar için yabancı bir dil değildir. İletişim güçlükleri büyük ölçüde ortadan kalktığı için eğitim ve öğrenim durumlarında da görece bir düzelme, bir gelişme gözlenmektedir. Lise düzeyindeki okullara giden Türk çocuklarının oranının - öbür yabancı çocukların oranı kadar olmasa da - artması bunu kanıtlamaktadır “ (Tapan 2001: 98).

Bir tarafta uyum sürecine dair olumlu gelişmeler yaşanırken diğer tarafta ise Almanya’nın yabacılar politikasında yaptığı değişiklikler, yerine oturmaya başlayan taşları tekrar yerinden oynatacak niteliktedir. 80’lerde iktidara gelen Hristiyan Demokrat Birliği’nin bu konudaki tutumu oldukça serttir. Öyle ki Türkler ya tamamıyla Almanlaştırılacak ya da kendi ülkelerine dönmeye zorlanacaktı. Bunun içinde 1983 yılında bir teşvik yasası hazırlandı ve bu yasaya göre 30 Ekim 1983 – 30 Haziran 1984 tarihleri arasında Türkiye’ye geri dönmek isteyen Türk işçilerine 10.500 Mark ve ayrıca reşit olmayan her çocuk için de 1.500 Mark tazminat sözü verilmişti. Bununla beraber Almanya’da artan işsizlik de geri dönüşü tetikledi ve 1984 yılına kadar 400 bine yakın Türk yurda döndü (bk. Tapan 2001: 100 ayrıca bk. Çelik 2010: 9). Bu dönüş beraberinde sorunlar getirdi. Almanya’da doğmuş ya da küçük yaşlarda Almanya’ya gitmiş çocuklar Alman toplumuna ve eğitim sistemine alıştıklarından Türkiye’ye döndüklerinde de bir uyum sorunuyla karşı karşıya kaldılar. Almanya’nın başlattığı bu proje

kapsamında Türkiye'ye dönen ailelerin çocuklarına destek de vardı. Bu doğrultuda Almanya “gençlerin Türk eğitim sistemine daha kolay uyum sağlayabilmeleri için özel programlar doğrultusunda Almanca eğitim yapan Anadolu Lisesi statüsünde okulların açılması için mali destek verecek ve Alman öğretmenler gönderecekti” (Tapan 2001: 102).

Yazın anlamında dönemsel ayırım yapabilmek için çok kısaca ve genel olarak birinci, ikinci ve üçüncü kuşak olarak adlandırılan Türk-Alman yazınında dile getirilen veya metinleştirilen ana konulara da değinmekte yarar vardır. Bunu yaparken de çalışmamızın adını taşıyan “kimlik arayışı” konusunun temel alındığı ikinci kuşak Türkiye kökenli göçmen yazını üzerinde biraz daha fazla durulacaktır.

2. BİRİNCİ KUŞAK VE “GURBET HİKAYELERİ”

Geldikleri ilk günden bu yana zorlu bir sosyal süreçten geçen Türk işçisinin bu yolda çektiği sıkıntıyı, derdi, acıyı, yaşadığı ikilemi dile getirecek bir yazının varlığı da kuşkusuzdu elbet. İlk yazın ürünlerinde dile getirilen konulardan D. Zengin şöyle bahsetmektedir:

“ilk kuşak yazarlar, kendi sorunlarını en iyi şekilde dile getirebilen nesri seçti. Böylece onların ana konularını, Alman toplumunda karşılaştıkları her türden güçlükler, çektikleri acılar, yabancı dil sorunu, vatan hasreti, yalnızlık, uyumsuzluk, topluma uyum, toplumdan dışlanma ve bunların beraberinde getirdiği sorunlar oluşturmuştur. Aşırı bir duyarlılıkla karmaşık iç dünyalarını günlük yaşamdan kesitlerle yansıtmaya çalışmışlardır” (Zengin 2000: 103–104).

Bu kuşağın yazarları arasında Fakir Baykut, Aras Ören, Habib Bektaş, Şinasi Dikmen, Fethi Savaşçı gibi isimler vardı. Ele aldıkları konular bakımından bir tür “acı çekenlerin yazını”ydı onlarınki (Kuruyazıcı 2001: 19). Tabii tüm bu acıların ana kaynağı anavatana duyulan özlem idi. O yüzden bu dönem yazını, ele aldığı konular nedeniyle bir bakıma gurbet hikâyeleri dönemi olmuş, çoğunlukla gurbet olgusu eserlerde ana tema olarak memleket, memlekete özlem gibi duygularla ilişkilendirilerek dile getirilmiştir.

3. İKİNCİ KUŞAK: KİMLİK ARAYIŞI

Seksenli yıllara gelindiğinde ise birinci kuşaktan farklı bir kuşak çıkmıştı ortaya. Aralarında birinci kuşaktan yazarların da bulunduğu bu kuşakta, küçük yaşta Almanya'ya gelmiş ya da orada doğmuş yazarlar da vardı (bk. Kuruyazıcı 2001: 20). İkinci kuşağın çok küçük yaşlarda Almanya'ya gelmesi ya da orada doğması onların Almancayı öğrenmelerinde ve Alman kültürüne uyum sağlamalarında şüphesiz bir öncelik idi. Bu öncelik onlara dili, yani Almancayı, günlük iletişimin ötesinde kullanma fırsatını vermişti. Mecazlar ve dil oyunları dile olan hâkimiyetlerinin birer göstergesiydi (bk. Zengin 2000: 104). İşte böyle bir durumun içinde bulunan ikinci kuşak gençleri “ne tam anlamıyla buraya ait hissediyorlardı kendilerini ne de kendi istemleri dışında terk ettikleri anavatanlarına”(Kuruyazıcı 2001: 20). Bu arada kalmışlık onların kimliklerini sorgulamalarına ve bunu da eserlerinde dile getirmelerine sebep oldu. Dursun Zengin konuyla alakalı olarak şunları söylemektedir:

“ikinci kuşak Türk yazarlarda durum daha farklıydı. İlk kuşağın çocukları olan bu yazarlar için Almanca başka bir nitelik kazandı. Onlar Almancayla iç içe büyüdüler, çünkü doğdukları andan itibaren Almancayla karşılaştılar. Almancayı artık anadili gibi konuşuyorlardı ve Türkçe evde aileyle sınırlı kalıyordu. Dolayısıyla Almancaya çok iyi hâkim olan bu kuşakta yeni bir duyarlılık kendini hissettirir. Bir sızlanma edebiyatının yerini, kimlik sorunsalının, bireyselliğin, yabancı düşmanlığının ve insan olmadan kaynaklanan sorunların ele alındığı eserler yer alır. Mecazlar, imajlar ve dil oyunları, bu yazarların hem Almancaya olan hâkimiyetlerini ve hem de edebî düzeylerini ortaya koymaktadır.-’ Birinci kuşağın nesirci olmasına karşılık, ikinci kuşak şiire de yönelme cesareti gösterir. Kısaca ancak seksenli yıllardan itibaren daha bilinçli eserlerle karşılaşırız” (Zengin 2000:104).

Bu nitelikteki bir yazının türünün nasıl adlandırılacağı da çeşitli tartışmalara yol açmıştır. İlk kuşağın ürünleri için kullanılan “Gastarbeiterliteratur”(konuk işçi yazını) terimi ikinci kuşağın ortaya çıkmasıyla ve dil üstü bir Almanca kullanarak yazmasıyla artık çok da geçerli bir terim olmaktan çıkmıştır. Çünkü ikinci kuşak Almanya'ya küçük yaşta gelmiş ya da orada doğmuş gençlerden oluşuyordu. Dolayısıyla bunları göçmen yazını içine dâhil etmenin ne kadar doğru olduğu tartışılır bir konuydu. Meral Oralış konuya dair şunları söylemektedir:

“Bir dönemler rahatına “yabancı işçi yazını” diyebildiğimiz metinlerin yerini, bu yeni bireysel ve toplumsal kimliğini sorgulamanın ışığında üretilen metinler aldı. Almanya’yi yaşamlarının uzamı, Almanca’yı da yazı dilleri (kimileri için “vatan”) olarak seçen bu yeni kuşağın ürettiği metinler atık nasıl adlandırılabilir? Bunca değişikliğe karşın hala “yabancılar yazını” demek olası mı? Yoksa bundan böyle “Alman yazını” içinde mi ele alınacak bu metinler? Ya da çokkültürcülük söylemleri içinde, yaşadıkları toplumdaki sosyal bir marjinalliği, ulusal kimliklerinden sürgün edilmişlerini, göçmenliklerini duyumsar ve bunu ürettikleri yazınsal yapılara yansıtarken yazdıkları “azinlik yazını” diye mi adlandırılacak?” (Oralış 2001: 41).

Bu sorulara en uygun cevabı Yüksel Pazarkaya Mahmut Karakuş ile yaptığı bir söyleşide şöyle vermektedir:

“Göçmen yazını kavramı tekrar karşımıza çıkınca, isterseniz bunu sınırlayalım biz. Almanya’da ya da Avrupa’da Türkçe yazın. Almanya’da Türkçe yazın göçmen yazını olabilir belki. Göçmen olabilir, sürgün olabilir, olmuştur, görülmüştür. Türkçenin dil yurdu Türkiye’dir. Oradan herhangi bir nedenle, ya iş sürgünü, ya siyasi sürgünle dış ülkelere gitmiş yazarlar Türkçe yazmaya devam ediyorlarsa, bunları belki bir sürgün yazını, belki bir göç yazını, yani göçmen yazını olarak değerlendirebiliriz. Ama Almanya’da doğmuş, büyümüş, Almanya’da sosyalizasyonunu gerçekleştirmiş ve sonunda da Almanca yazan insanların yazınına artık göçmen yazını denemez” (Karakuş 2001: 82).

Her ne kadar bu konuya dair tartışmalar sürse de doğruluğundan şüphe edilmeyecek bir konu da bu yazının Alman diline olan katkısıdır. Kendi duygularını ifade etmek isteyen göçmen yazar ve şairlerin oluşturdukları yeni kavramlar, Alman diline bir renk katmıştır. Müller ve Cicek’in önsöz metnindeki “bazı istisnalar hariç, göçmen yazarların Alman okurlar arasında büyük bir tanınmışlığa ulaşmamasına rağmen, eserleri Alman edebiyatına önemli bir katkı sağlamaktadır”² (Müller, Cicek 2007: 8) ifadesi bunu doğrular niteliktedir. Türkçeye ait bazı söz kalıplarının Almancaya çevrilmesi bu dile bir renk katmıştır; bununla beraber yeni kelimelerde Alman söz varlığında yerini almıştır. N. Özyer de buna dair şöyle yazmaktadır:

“Türkler tarafından yazılan bu kitapların Alman diline katkısı üzerine de bir şeyler diyebilir miyiz acaba? Bazı yazarlar eserlerini Türkçe yazsalar da, eserleri çoğunlukla Almancaya çevrilmiş ya da iki dilde basılmıştır. Türk yazarlarının kendilerine özgü bir dil yaratmalarından dolayı

² Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

Almanca'nın yeni bir boyut kazandığı da düşünülebilir. Ackermann'in da söylediği gibi, "bunlar onların kelimeleri, onların cümleleri, onların metinleri". Bu eserlerdeki Türkçede kullanılan deyimlerin, özdeyişlerin Almanca'ya çevrilmesi sayesinde, Alman dilinde bir renk cümbüşü olduğu inkâr edilemez. Yeni kelimeler türetilmiş ve Türk yazarları, böylelikle Alman dilinin söyleyiş şekillerine yenilik getirmişlerdir" (Özyer 2001: 92).

İkinci kuşak dönem yazarları Almanların ilgisini fazlasıyla çekti. İki dilli olarak yetişen bu yazarlar Almanca düşünebiliyor ve eserlerini Almanca yazıyorlardı. Konuları genellikle kültürlerarasılık üzerineydi. İkinci kuşak yazarlardan bazıları şunlardır: Renan Demirkan, Feridun Zaimoğlu, Zafer Şenocak, Zehra Çırak, Saliha Scheinhardt, Aysel Özakin, Nevfel Cumart vd.

Düşüncelerini en iyi almanca olarak ifade ettiğini söyleyen Renan Demirkan³, birçok tiyatro oyununda oynayıp, film yapıp bu alanlarda önemli ödüller kazandıktan sonra yazın dünyasına da giriş yapmıştır. Kendisi de göçmen bir ailenin kızı olan Renan Demirkan, "Schwarzer Tee mit drei Stück Zucker" (Üç Şekerli Demli Çay) adlı eserinde göçü, çekilen zorlukları, uyum sorunlarını anlatmaktadır. Dili oldukça akıcı, konu olarak aslında bilinen fakat oldukça zengin olan bu eser, göç kavramına karşılaştırmalı bir bakış getirmektedir. Romanda bahsedilen Türkiye ve Almanya, iki ülkeyi ve bu ülkelerde yaşananları karşılaştırma fırsatı vermekte, göç etmenin sadece başka bir ülkeye gidip yaşamak değil, gidilen ülkede var olabilmek olduğunu anlatmaktadır.

3.1. Kimlik Arayışının Eserlere Yansımaları

"Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü" (TDK) olarak tanımlanan kimlik kavramı, tanımından da anlaşılacağı üzere insana özgü bir kavramdır. İnsanda var olan bu niteliklerin temelinde sahip olduğu sosyal yaşam,

³ Renan Demirkan'ın yazmış olduğu bazı kitaplar şunlardır: "Schwarzer Tee mit drei Stück Zucker" (Türkçe Çev. "Üç Şekerli Demli Çay" - 1991), "Die Frau mit Bart" (Türkçe Çev. "Sakallı Kadın"-1994), "Der Mond, der Kühlschrank und ich" – (2001), "Es wird Diamanten regnen vom Himmel" (2001). 1989 yılında "Goldene Kamera" (Altın Kamera), 1990 yılında "Adolf Grimme Ödülü", 1998'de ise Alman Cumhurbaşkanı Roman Herzog'tan "Bundesverdienstkreuz", 2002 yılında da "INTEGA Tiyatro Ödülü"nü almıştır.

inançlar, gelenekler ve görenekler, hayatı algılayış biçimi gibi etmenler yatmaktadır (bkz. Yıldız 2007: 15). Bu gibi etmenlerin her bireyi farklı olarak şekillendireceğinin kaçınılmaz olduğu düşünülürse farklı toplum yapılarının ortaya çıkacağı da aşikârdır. Globalleşen dünyada bu tür farklı toplumsal yapıların bir araya gelmesinin de kimlik bunalımına yol açabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda Türk kimliği ile Alman toplumunda bir hayat sürmenin ortaya çıkardığı bunalım ve kimlik arayışı Almanya'daki ikinci kuşak Türk göçmen yazarlarının eserlerine de yansımıştır.

Alev Tekinay'ın "İki Arada" (Tekinay: F. Biondi 1983: 59) adlı şiiri bu bunalımı, arada kalmışlığı çok güzel yansıtmaktadır. Şiirde "*bavulu her gün topluyorum ve yeniden açıyorum*"⁴ mısralarıyla Tekinay bavulunu toplamakla Almanya'dan vazgeçtiğini, tekrar açmakla ise bu defa Türkiye'den vazgeçip tekrar Almanya'da kalma isteğini dile getirmektedir. Aynı şiirde yer alan "*değişiyorum ama aynı kalıyorum ve artık kim olduğumu bilmiyorum*"⁵ mısralarında ise şair içinde bulunduğu kimlik arayışını sergilemektedir. Bu ruh haliyle kendini ne Türkiye'ye ne de Almanya'ya ait hissetmektedir. "*Her gün hayali bir trenle iki bin kilometre gidip geliyorum, gardırobum ve valizim arasında kararsızım ve iki arada benim dünyam*"⁶ mısralarıyla ise Tekinay iki ülke, iki kültür, iki kişilik arasında kalmışlığını dile getirmektedir. Ne Türk olabilmektedir ne de kendini bir Alman olarak görmektedir. İçine düştüğü bu durum ise mısralarına böyle yansımaktadır.

İkinci kuşak yazarlardan bir diğeri de İsmet Elçi'dir. Politik sebeplerden dolayı babasıyla Almanya'ya gelmiştir. Almancayı akşam okulunda öğrenen İsmet Elçi yazarlığının yanı sıra yönetmen kişiliği ile de bilinmektedir. (bkz. Wikipedia) 1989 yılında filmi de çektiği "Sinan ohne Land"(1988) adlı eserinde de yazar Alev Tekinay'da olduğu gibi kimlik arayışını "*Ben ben değilim. Kendi kimliğime yabancıyım*"⁷(Elçi: Müler/Cicek 2007) sözleriyle ortaya koymaktadır. Daha sonra yazar bu kimlik arayışını "ben ve diğer ben" olarak aktarmaktadır. Eserde kullandığı mono diyalogların birinde açıkça fark edilebilen bu durum şöyledir:

---

⁴ Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

⁵ Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

⁶ Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

⁷ Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

“> Sen delisin. Yanılıyorsun. <
> Evet, evet ben deliyim. < cevabımı veriyorum diğer
Ben’e <“⁸

(Elçi: Müller / Cicek 2007: 100).

Görüldüğü gibi yazar “ben” ve “diğer ben” olarak çift kişilikli bir dünyada yaşamaktadır. “Ben” dediği Türkiye’deki geçmişiyle ve değer yargılarıyla şekillenmiş kişiliğidir. Diğer ben dediği ise Almanya’daki değer yargılarıyla var olmaya çalıştığı yönüdür. Elçi bu arada kalmışlığı “*ne kadar çok ağlarsam o kadar çok geçmişimi hatırlıyorum. Ne kadar çok geçmişimi düşünürsem o kadar çok ağlıyorum*”⁹ (Elçi: Müller / Cicek 2007: 100-101) cümleleriyle başka bir boyuta taşımaktadır. Alev Tekinay gibi İsmet Elçi de bir taraftan Türkiye’ye büyük bir özlem duyarken diğer taraftan da Almanya’dan vazgeçememektedir. İki arada yaşamının zorluğunu ve acısını böyle aktarmaktadır.

İlgili eserlerden alıntılar yaparak örneklendirilen kimlik arayışı seksenli yılların kuşağında değer yargıları düzleminde görülmektedir. Eserleri örnek alınan Alev Tekinay ve İsmet Elçi ne Alman değerlerine tam olarak alışabilmektedir, ne de kendi değer yargılarından vazgeçebilmektedir. Evde Türk olarak, ancak sokakta, okulda, iş yerinde vs. Alman olarak yaşamak bu genç kuşağı yaşamlarının her anında iki dünya arasında bırakmıştır. Bu ruh haliyle yaşayan ikinci kuşak kendini ne Türkiye’ye, ne de Almanya’ya ait hissetmektedir. Bu konuda birinci kuşak olan ailelerinin köklü kuralları ve beklentilerinin de payı olsa gerektir. Benzer durum Emine Sevgi Özdamar’ın “Mutterzunge” adlı eserinde de söz konusu edilmiştir.

4. ÜÇÜNCÜ KUŞAK: ALMANYA’LI TÜRKLER

Değer yargılarının farklılığından kaynaklanan ve yukarıda değinilen iki kültür arasında kalmışlık durumu, doksanlı yıllarda üçüncü kuşağın ve eserlerinin ortaya çıkmasıyla artık bir sorun olmaktan çıkmış gibi bir izlenim doğurmaktadır. Doksanlı yıllardan günümüze kadar olan süreç içerisinde kaleme alınan eserlerde artık bir kimlik arayışının izlerine rastlanmaz. Bu süreçteki eserlerde konu artık yabancı bir ülkede yabancı olmak değil de, yazar ve şairlerin ebeveynlerinin göç hikâyelerine etnografik bir odakla bakmaktan ibarettir (bkz. Boyacı 2010: 881). Çünkü üçüncü kuşak

⁸ Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

⁹ Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

tamamıyla Almanya'da doğmuş, orada büyümüş ve toplumsallaşmasını büyük ölçüde orada tamamlamış bireylerden oluşmaktadır, çoğunlukla. S. Yıldız buna şöyle açıklık getirmektedir:

“Kimlik bunalımının temelinde anlayış ve inanç farklılıkları, kültürel başkalaşım ve yaşam biçimleri yatmaktadır. Almanya’da şu anda egemen olan 3. kuşak, bir önceki kuşağa göre bu kimlik bunalımını önemli ölçüde alt etmiş ve üstesinden gelmiş olarak algılanabilmektedir. Bunun sebebi Türk kimliğini taşıyor olmalarına rağmen orada doğmuş ve büyümüş olmalarından kaynaklanan Alman kimliğine uyum sağlamış olmaları ve aidiyet duygularının bu yönde güçlendiği şeklinde olabilmektedir” (Yıldız 2007: 12).

Türkiye kökenli göçmen yazını içerisinde belki de üzerinde en az durulan veya en az araştırılan konulardan biri de, yukarıda anlatılan kuşakların dışında ama her bir kuşaktan ve farklı zaman dilimlerinde yurda kesin dönüş yapan kesimdir. Kesin dönüş veya geri dönüş süreci de denebilecek olan bu olguya bu çalışmada kısa da olsa değinmek gerekir.

4.1. Remigration ya da Geri Dönüş Süreci

Son olarak ise geri dönüş sürecine değinmekte yarar vardır. Geri dönüş süreci Türkiye ve Almanya'da “Kesin Dönüş” olarak nitelenmekte, Almanca'da ise “Remigration”(geri göç) olarak tanımlanmaktadır. Çoğunluğunu birinci kuşak “emekli” göçmenlerin oluşturduğu geri dönüşçülerin arasında, onlarla birlikte dönen birinci kuşağın çocukları da yer almaktadır. Birinci kuşak göçmenlerden hayatta kalanların birçoğu Almanya ile olan bağlarını hiçbir zaman koparmamışlar, zaman zaman gidip gelmektedirler. Hatta birçoğu yılın belli dönemlerini Türkiye’de geçirirken, belli dönemlerini de Almanya’da geçirmektedir. Bu anlamda birinci kuşak göçmenlerin her iki ülkede birden tam anlamıyla emeklilik yaşadıkları söylenebilir. Geri dönüş sürecinin yarattığı asıl sorunları yaşayanlar ise, birinci kuşak göçmenlerin çocuklarıdır. İkinci kuşak olarak da adlandırılan bu grup tam anlamıyla kimlik sorunu yaşamış ve yaşamakta, kendilerini tam olarak arada bir yerde hissetmektedirler (Asutay 2011). Bu konuda M. Ham ve A. Kubanek (2011), geri dönüş süreci yaşamış olan göçmenler ve onların çocuklarının dile getirdikleri göç deneyimlerini derleyerek kimlik sorununu

¹⁰ Almanca’da *Sozialisation* kavramına karşılık olarak kullanılmıştır.

geri dönüş süreciyle birleştirmiş, bu anlamda göç yazınına belki de son halkayı eklemişlerdir.

5. SONUÇ

Türkiye'nin farklı yerlerinden Almanya'ya göç eden insanlar, gittikleri toplumda sorunlarla iç içe yaşasalar da, en kötü işlerde çalışıp, en kötü yerlerde konaklasalar da umutlarından büyük ölçüde vazgeçmediler. Yabancılar politikasında yapılan çeşitli düzenlemeler sayesinde eşlerini ve çocuklarını da yanlarına alan göçmenler kendi hayatlarını gurbete taşıdılar. Kendi değerleriyle çatışan bu toplumda var olma mücadelesi verdiler. Bunun içinse Immigrantenliteratur adı altında yazdıkları eserlerle seslerini duyurmaya çalıştılar. İlk kuşak yazarlar kendi ülkelerini, değerlerini, anavatana olan özlemlerini dile getirdi. İkinci kuşak yazarlarda ise durum biraz farklıydı çünkü bu kuşaktakiler ya küçük yaşta Türkiye'den göç etmişti ya da Almanya'da doğmuştu. Dolayısıyla dile olan hâkimiyetleri ilk kuşaktan daha iyiydi. Bu nedenle seksenli yıllarda yaşayan ikinci kuşak içinde bulunduğu kimlik arayışını, nereye ait olduğunu bilemeyişi ifade edebilmiştir. Sonrasında gelen doksanlı yılların üçüncü kuşağında dil ve uyum sorunu yok gibiydi. Ancak bu durum göçmenlerin bugün sorunsuzca hayatlarına devam ettikleri anlamına gelmez. Almanya'ya işçi göçünün ellinci yılını yaşadığımız bu günlerde bile göçmenlerin sorunlarının ne kadar çözüme kavuşturulduğu ya da bugün için ne tür yeni sorunlarla karşılaştıkları, tartışılması gereken ayrı bir konu gibi gözükmektedir.

Günümüzde artık uyum sürecini belki en az sorunla yaşayan üçüncü kuşakla birlikte, Alman toplumu içinde varlığını sürdüren Türkler yazarlık ve şairlikten farklı olarak sinema sektöründe de ön plana çıkmaktadırlar. Fatih Akın bu yolda ipi göğüsleyen önemli yapımcılardan ve yönetmenlerdendir. Yapımcılığını ya da yönetmenliğini üstlendiği ve kendisinin de rol aldığı birçok filmdeki oyuncu kadrosu Türk ve Alman oyuncuların oluşmakta, bazen bunlara Almanya'da yaşayan diğer uyruklu oyuncular da katılmaktadır. Bu tablo artık uyum sorununun ve kimlik arayışının bu dönem eserlerinde artık pek de konu edilmediğini yansıtmaktadır. Almanyalı Türkler'in çoğunluğu Türk kimliğiyle nereye ait olduklarını bilerek yaşamaktadırlar, denebilir. İnsanoğlu nerede yaşarsa yaşasın, kişiliği hangi etmenler tarafından şekillenirse şekillensin, geçmişten gelen köklerinin izlerini elbette taşır ama günümüz koşullarında çok farklı ve öteki unsurlarla karşılıklı etkileşim halindedir. Bu çalışmamızın başında

başlıkla birlikte yer alan Yunan karikatürist Vangelis Pavlidis'e ait karikatür de bu durumu bir nevi özetlemektedir.

KAYNAKÇA

ACKERMANN, I. (1984), "Integrationsvorstellungen und Integrationsdarstellungen in der Ausländerliteratur"; *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*; H. Kreuzer / P. Seibert (hrsg.) Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, N. 56 s. 23-39

Asutay, H. (2011), "Fremde Heimat Deutschland" - Leben zwischen Ankommen und Abschied, Migranten erzählen über deutsche Erfahrungen. In: Ham, Murat; Kubanek, Angelika (Hg.), 2011.

Ateş, S. (2009), "Der Multikulti-Irrtum", Berlin: Ullstein Buchverlage GmbH.

Boyacı, İ. (2010), "Pazarkaya Örneğinde Göçmen Türk Aydınının Kimlik Problemi ve Bu Problemin Çözümü"; *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*; 5(2): 878-896.

Çakır, S. (2008), "Konuk İşçi' Çok Komik"; *Die Gaste*. Sayı:2, S. 10.

Çelik, H. E. (2010), "Göç, Asimilasyon ve Getto"; *Die Gaste*. <http://diegaste.de/gaste/diegaste-sayi1007.html>, erişim: 15.10.2011.

Elçi, S. (1988), "Sinan ohne Land", Erzählungen, Verlag Clemens Zierling in Berlin.

Ercan, A. (2001), Prof. Dr. Schulte "Aspekte und Probleme der Kooperation zwischen deutscher Grundschule und türkischen Eltern". Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, Eğitim Bilimleri Münster Üniversitesi.

Ham, M. & Kubanek, A. (Der.) (2011), "Fremde Heimat Deutschland" - Leben zwischen Ankommen und Abschied, Migranten erzählen über deutsche Erfahrungen.

Karakuş, M. (2001), "Yüksel Pazarkaya ile Göçmen Yazını Üzerine Bir Söyleşi"; *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler*; N. Kuruyazıcı / M. Karakuş (der) Ankara: Kültür Bakanlığı, s. 73-82.

Kuruyazıcı, N. (2001) "Almanya'da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması"; *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler*; N. Kuruyazıcı / M. Karakuş (der) Kültür Bakanlığı Ankara, s.3-25.

Müller, P. & Çiçek, J. (2007), "Arbeitstexte für den Unterricht Migrantenliteratur". Stuttgart: Reclams Universal.

Oralış, M. (2001), "Gurbeti Vatan Edenler"; *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler*; N. Kuruyazıcı / M. Karakuş (der) Ankara: Kültür Bakanlığı, s. 35-50.

Özyer, N. (2001), "Türk Yazınlarının Alman Çocuk ve Gençlik Edebiyatına Katkısı"; *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler*; N. Kuruyazıcı / M. Karakuş (der) Ankara: Kültür Bakanlığı, s.83-93.

Sağlam, F. (2006), "Renan Demirkan'ın Üç Şekerli Demli Çay adlı eserinde yer alan Türk ve Alman imgelerine karşılaştırmalı bir bakış", *Milli Folklor Yıl: 18, Sayı: 72, s. 58-70.*

Tapan, N. (2001), "İki Kültür Arasında Bir Köprü: Yurda Dönen Genç Kuşak"; *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler*; N. Kuruyazıcı / M. Karakuş (der) Ankara: Kültür Bakanlığı, s. 95-112.

Tekinay, A. (1983), "Dazwischen," *Zwischen zwei Giganten. Prosa, Lyrik und Grafiken aus dem Gastarbeiteralltag*, ed. Franco Biondi (Bremen: Edition Con., 1983) 59.

Tuncay S. (2010), "Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Göç Olgusunun İrdelenmesi ve Almanya Örneğinin Analizi" *Türkbilim Dergisi Nisan 2010, sayı 2 ; s. 1-30.*

Yıldız, S. (2007), "Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği"; *Milli Folklor*; Sayı: 74, s.9-16.

Zengin, D. (2000), "Göçmen Edebiyatı'nda Yeni Bir Yazar. Mehmet Kılıç ve "Fühle Dich Wie Zu Hause" Adlı Romanı". Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 40 (2-3):103-128.

Elektronik Kaynakça

WIKIPEDIA;

http://de.wikipedia.org/wiki/%C4%B0smet_El%C3%A7i, erişim: 16.12.2011.

TEKİNAY, Alev "Dazwischen";

<http://www.bosch-stiftung.de/content/language1/html/14958.asp>, erişim: 04.12.2011.

TDK;

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4f2f23bd537043.35274318, erişim: 06.02.2012.